

CARROS I CARRETES. L'ANTIC MITJÀ DE TRANSPORT DE LA INDÚSTRIA SUROTAPERA

Per Pere Trijueque i Fonalleras ^(*)

(*) Institut d'Estudis del Baix Empordà · institutdestudisdelbaixemporda@gmail.com

Recepció: 03/08/2015 · Acceptació: 02/09/2015

Més de trenta carros i carretes carregades amb saques de taps i discs de suro per a l'exportació, desplegats davant la façana de La Corchera Internacional SA. de Palamós. Una ostentació de poder d'aquesta empresa, constituïda l'any 1912 amb els edificis i maquinària de les fàbriques i magatzems de Berthon y Delibes i d'Isaac Matas Tauler i l'aportació de capital de la Crown Cork & Seal Corp. de Baltimore (Estats Units) (Fig. 1). Anys més tard, el 1920, aquesta empresa que havia estat la més gran de Palamós -al voltant de 4.000 treballadors, segons la revista mensual *Marinada*- seria comprada per Manufacturas de Corcho SA de Palafrugell en un moment de crisi de feina -el juny de 1921 només hi treballaven 150 persones- i de grans convulsions per les vagues.

Els carros i les carretes foren cabdals en el desenvolupament de la indústria surera arreu, però especialment a Palamós pel continu trasllat de matèria primera (bales o paques de pannes de suro) i de productes elaborats (taps, discs, pelies) entre les diferents fàbriques sureres i el port. L'aparició del tramvia del Baix Empordà, el Carrilet, a partir del 1887 va suposar un increment considerable del volum

de mercaderies, però serà la construcció del moll nou a partir del 1902 i la remodelació del moll comercial -sobre l'antic moll del segle XVIII- el 1910, quan el tràfic portuari creix de manera espectacular, al mateix temps que augmenta el nombre de carros i carretes en circulació. Ja us podeu imaginar un dia de pluja amb el fangueig que hi havia al llarg del moll comercial i del camí de baixada cap al port, entre el fang, pelies soltes, deposicions dels cavalls... Vaja, tot un poema per als pobres carreters. L'octubre de 1915, des del Port de la Selva i dins d'un pailebot va arribar el remei: un carregament de llambordes, les primeres que arribaven a la vila. S'utilitzarien íntegrament per cobrir el moll de càrrega. A la reial vila no es començaria a empedrar carrers fins deu anys més tard, malgrat que des d'abans del 1893 se'n tallaven a s'Alguer, a la cala del Polvorí.

Abans de l'any 1910, any en què ja es poden embarcar i desembarcar les mercaderies directament des del nou moll comercial, la càrrega i descàrrega dels vapors requeria l'ús de grans barcasses que usaven l'embarcador, primer, i després la platgeta de la Planassa (els Miradors) com a pont entre els vaixells i els carros i carretes. Els carros anaven de culs fins a trenc d'aigua i els camàlics, amb un sac al cap per no fer-se mal, es feien un tip de traginar paques i saques, amb l'aigua fins a la cintura. Quan carregaven el carro a la fàbrica o al magatzem era tot un espectacle veure'ls caminar sobre un tauló de la construcció (4 o 5 m de llarg, 20 cm d'amplada i uns 7 cm de gruix) inclinat des de terra fins a la plataforma de la carreta i amb una paca de panes de suro d'un centenar de quilos damunt l'espatlla.

Una bona part dels carreters no es dedicaven exclusivament al transport entre les fàbriques i el port, ni les fàbriques sureres en tenien generalment gaires en plantilla; eren pagesos d'aquí o de les rodalies que en arribar un vaixell al port o quan es preparava una exportació s'oferien a les fàbriques per aprofitar un jornal extra, a dos rals el viatge. Les empreses dedicades al transport en general també s'hi apuntaven. Entre les més importants l'any 1911 cal esmentar Joan Oliver de Sant Joan (10 carros), Tomàs Font de Palamós (12), Pere Vila de Flaçà (8), Francesc Roldós de Sant Feliu de Guíxols (9), Ramon Casanovas de Palamós (6) i Antoni Fontanet (9). En el registre de vehicles de l'Ajuntament de Palamós, aquell mateix any, n'hi ha censats 163, entre carros i carretes, tartanes i vehicles de luxe.

Fig. 1. Desplegament de carros i carretes davant de la fàbrica La Corchera Internacional S.A. de Palamós (ca. 1915). Autor desconegut. Procedència: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós. Col·lecció R. Matas Janet. MOS_5-0029.

Al marge del transport relacionat amb les fàbriques i el port, els carreters tenien feina amb el repartiment i càrrega del Tren Petit -vertader eix del comerç de bona part del Gironès i del Baix Empordà-, el transport i l'ordinació amb els pobles de les rodalies, el proveïment de combustible des de les Gavarres (llenya, carbó, rabasses, feixines), el transport de terres i materials per a la construcció... Per això hi havia, es podria dir, un model de carro per a cada feina: les carretes, plataformes completament planes ideals per al transport de paques de suro i pelies i de les enormes saques de taps i discs, els carros bolquet per a la sorra i els materials a granel, el carro amb baranes i panxa per als sarrions de carbó, la tartana per a l'esplai i el transport de persones, i tants d'altres (Fig. 2).

La tracció animal, el carro, fou sentenciat a mort amb l'aparició de la tracció mecànica, l'automòbil, però malgrat tot aquest decés fou lent. L'any 1907 es varen enregistrar a Palamós els dos primers automòbils, de quatre i sis seients, a nom de Martí Montaner i Coris, artífex de la gran empresa surera de Palamós Martín Montaner i El Convento, i més tard la societat col·lectiva Martín Montaner y Cía, amb el seu cosí Miquel Vingut Coris. El va seguir, cinc anys més tard, amb un automòbil, un altre empresari surer d'envergadura, el conegut Isaac Matas i Tauler -constructor del Teatre Carmen-, i a

continuació el seu germà Miquel, altre dels magnats del suro. L'any 1914 fins i tot La Corchera Internacional SA. en posseïa un per als seus directius.

La Primera Guerra Mundial fou el botxí de la poderosa indústria surera; va ser un autèntic desastre. Centenars de persones emigraren cap a altres contrades, per la manca de feina, i de les que es quedaren, moltes varen patir fam. La Cuina Municipal, creada a finals del 1914, va arribar a servir gratuïtament, al cap de dos anys, 2.500 dinars i més de 2.000 sopars en una setmana. La repercussió d'aquest desastre en el transport fou gran: dels 150 vehicles de tracció animal de l'any 1914 -començament de la Primera Guerra Mundial- només en quedaven 107 l'any 1917 i el nombre d'automòbils s'havia reduït a tres: els dos de Martí Montaner i el de La Corchera Internacional SA.

L'any 1921 apareixen els primers camions. Oliver Roldós y Hijos (2), Exportadora Corchera (1) i Compañía Internacional de Transportes e Industrias (3) i el 1924 ja hi havia enregistrats dos òmnibus a nom de Ferrocarriles Económicos Españoles SA. (el Tren Petit) i de Ribot, Font y Artigas SA. (SARFA).

Malgrat aquest avanç en la tracció mecànica, els carros representaven el major percentatge en la llista de circulació rodada del Palamós de l'any 1926. Pel que fa a vehicles de tracció mecànica hi havia setze automòbils, dos òmnibus, tres taxis, sis camions i tres motocicletes. En vehicles de tracció animal s'hi comptaven 134 carros, carretes i tartanes i divuit carros de mà.

Al començament de la Guerra Civil, com en altres gremis, es va crear la Societat Cooperativa Popular de Treball Unió de Carreters de Palamós i son Radi Transports per mitjà de carros, que pràcticament tenia el monopoli del transport. Els anys 1940 i 1950 encara la major part del transport intern de Palamós es feia per tracció animal. S'utilitzaven carros especials per a la distribució de gasoses, sifons i refrescs de les tres fàbriques de la vila. També es continuava la descàrrega dels nombrosos pailebots amb garrofa de Mallorca, taronges a granel de València, sal de Torrevella i d'altres contrades.

El temps va anar passant i el declivi del carro va seguir inexorablement fins a la seva pràctica total extinció. Però per a la gent una mica gran encara continua viu en el seu record, la trompeta dels drapaires que dia a dia passaven pels carrers recollint des de paper i pells de conill fins a un tros de canonada de plom o de filferro de coure, o el carro d'en Ballesta, amb en Burgell repartint les gasoses i sifons als bars i restaurants, o el carro d'enterrar els morts, amb plo-

Fig. 2. Detall d'alguns carros i carretes despleats davant de la sortida de la fàbrica La Corchera Internacional S.A. de Palamós (ca. 1915). Autor desconegut. Procedència: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós. Col·lecció R. Matas Janet. MOS_5-0029.

malls i teles negres, o la fina i senyorial tartana d'en Gil, el carnisser, tirada per una estilitzada aca. Allò que també s'ha perdut del tot és la pressa per recollir els excrements dels cavalls quan passaven per davant de casa. Era el millor adob per als testos de flors... i de franc!

Jo encara conservo un preuat record d'aquella època: una esque-lla del cavall del carro d'en Mateu dels carros, tota una institució al port de Palamós, transportant les càrregues dels pailebots i vapors i especialment el peix des de les barques a la llotja.